

PRÒLEG

Joaquim Miret i Sans, l'autor de l'*Itinerari* que reeditem, va néixer el 17 d'abril de 1858 a Barcelona i morí a la mateixa ciutat el 30 de desembre de 1919; fou soterrat l'endemà, 31 de desembre.¹ Era el fill primogènit d'Antoni Miret i Nin, advocat, nascut al Vendrell però de família originària de la Pobla de Segur, i de Maria del Roser Sans i Cabot, de família originària de Sarrià, a Barcelona, que van tenir tres fills més, Tomàs, Manuel i Maria. El germà de la seva mare, Francesc Sans i Cabot, fou un pintor conegut i director uns anys del Museu del Prado de Madrid. La família de Miret havia fet fortuna a través de les inversions immobiliàries; els béns heretats van permetre a Miret portar una vida de senyor il·lustrat. Com l'oncle, Miret tenia aptituds per al dibuix i per a la pintura, i com molta gent benestant d'aquell temps, havia estudiat piano, però no li interessà cap d'aquests camins. Va cursar la carrera de dret a la Universitat de Barcelona, entre 1874 i 1880, i el 1882 es va doctorar a Madrid en dret civil i canònic amb una tesi sobre els *Usatges de Barcelona*. No tenia una formació pròpiament d'historiador i se la procurà pel seu compte. De jove, tenia autèntica passió pels viatges i recorregué tot Europa i també la Mediterrània oriental i l'Orient Mitjà. De més gran, malgrat que continuà viatjant sovint a París, portà una vida més reposada. Gaziell digué d'ell i de Brocà que eren «senyors rics de Barcelona»; freqüentaven el Liceu i la bona societat; eren elegants i galants. Miret fou, a més, un celibatari irreducible.

La política sembla que no interessà gaire Miret i Sans. Valls i Taberner deia d'ell que «era un català de cor, que sense figurar en la política militant, cumpria

1. Per a més detalls sobre la vida de Miret i Sans, vegeu *Cafè i quilombo: els diaris de viatge de Joaquim Miret i Sans (1900-1918)*, edició crítica i estudi a cura de Philip D. RASICO, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2001, coll. «Biblioteca Filològica», núm. XLV, i Maria Teresa FERRER I MALLOL, *Joaquim Miret i Sans: Semblança biogràfica*, conferència pronunciada davant el Ple el dia 17 de juny de 2002, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, Secció Històrico-Arqueològica, 2003, on hom trobarà la bibliografia pertinent.

com a bon ciutadà».² No participà en la vida política, però sí que ho féu en altres accions de la societat civil, com l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Formà part dels jurats dels concursos convocats per aquesta entitat i, en diverses ocasions, preconitzà l'enfortiment de la consciència nacional catalana a través de l'estudi de la història.³

La relació d'amistat entre les famílies de Miret i de Francesc Carreras i Candi, un altre historiador destacat, determinà que naixés entre tots dos personatges una camaraderia que seria decisiva per a la inclinació de Miret cap a la història. Fou Carreras, efectivament, qui l'animà a freqüentar els arxius, des del 1892. La recerca, deia el mateix Carreras, encaixà perfectament amb el caràcter plàcid i metòdic de Miret, de tal manera que acabà deixant les ocupacions lucratives, i fins i tot es preocupà poc de l'administració del seu propi patrimoni, per dedicar-se només a la història.

El primer projecte que tingué quan, l'any 1892, inicià la dedicació a la recerca històrica fou el de fer una història del comtat de Pallars, juntament amb Carreras i Candi. Tots dos recorregueren aquell territori, amb els mitjans de l'època, per tal de conèixer-ne els arxius. Aquest treball no es conclugué mai, però tampoc no fou abandonat; encara el 1919 tots dos amics en parlaven. A més, es troba a l'origen de moltes publicacions de Miret, especialment les que es refereixen als primers testimonis de l'ús escrit del català.

Els arxius de Barcelona més freqüentats per Miret foren l'Arxiu de la Corona d'Aragó i altres de Barcelona, com l'Arxiu de la Catedral i, particularment, l'Arxiu del Priorat de Sant Joan de Jerusalem, que encara es trobava en mans de la comunitat de religioses hospitalàries d'Alguaire, que s'havien traslladat a Barcelona. També consultà l'Arxiu de la Batllia del Reial Patrimoni, custodiat encara pel batlle Eduard Monner. Carreras i Candi explica que, quan Monner morí, ell mateix i Miret realitzaren gestions amb el fill i amb Prat de la Riba per tal de portar l'arxiu a la Diputació i evitar que sortís de Barcelona. Com és sabut, posteriorment passà a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Miret també freqüentà els arxius pirinencs, el de la Seu d'Urgell i els d'algunes petites parròquies, a més dels de Pallars; fora de Catalunya, freqüentà l'Acadèmia de la Història de Madrid, la Biblioteca Colombina de Sevilla i, especialment, la Biblioteca Nacional de París. Miret aprofitava les seves estades anuals a París per a consultar documentació o textos catalans conservats en aquesta i altres institucions parisenques i, a més, per a estar al corrent de la bibliografia estrangera i mantenir contactes amb estudiosos francesos. Entre les seves primeres amistats cal esmentar Henri Courteault, Felix Pas-

2. F. VALLS I TABERNER, «Necrologia», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1915-1920: Vol. VI*, Barcelona, IEC, 1923.

3. Vegeu les referències núm. 91 i 118 de la bibliografia final. Per a més informació sobre la seva obra, vegeu M. T. FERRER I MALLOL, *Joaquim Miret i Sans: Semblança biogràfica*, ja esmentat a la nota 1.

quier, Jean Auguste Brutails i Alfred Morel Fatio i, més endavant, Raymond Foulché-Delbosc, Jean Regné i Moïse Schwab.

Ben aviat, li foren reconeguts els mèrits, i l'any 1900 Miret ingressà a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona com a membre numerari, a proposta del seu amic Carreras i Candi, que intentava revitalitzar-la. Des de llavors les activitats acadèmiques van esdevenir molt importants a la seva vida. Només un any després del seu ingrés, ja era secretari de l'Acadèmia i contribuí decisivament a posar en marxa el *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. Fou membre de la junta de tres acadèmics elegida per a ocupar-se'n: Carreras i Candi, Giménez Soler i ell mateix. Però, com reconegué Carreras i Candi a la nota necrològica que li dedicà, els vuit primers volums del *Boletín* havien estat obra personalíssima de Miret fins al 1918, quan emmalaltí.

L'any 1907, quan Enric Prat de la Riba creà l'Institut d'Estudis Catalans, Miret i Sans fou un dels primers vuit membres fundacionals d'un Institut que era només, de moment, un centre de recerca d'història.⁴ Els mèrits de Miret foren reconeguts també per l'Acadèmia de la Història de Madrid, per la Reial Acadèmia Sevillana de Bones Lletres i per la Societat Almeida Garret de Lisboa, que el nomenaren corresponent, mentre que la República Francesa l'honorà amb el títol d'*officier d'instruction publique* l'any 1916.

Miret començà a publicar els resultats de la seva recerca l'any 1897; fins a la seva mort, l'any 1919, publicà un total de cent vint articles i llibres; cinc treballs més es publicaren pòstumament; els llibres foren vuit, les monografies quatre, incloent dins aquest concepte les publicacions independents però que pel nombre reduït de pàgines, quaranta-set per exemple, no podem considerar llibres; la resta foren articles de revistes, i també algunes col·laboracions a setmanaris i diaris. Usà el castellà o el català segons l'orientació que tingués la revista, però emprà amb més freqüència el català des del 1907. A més de publicar al *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* i a l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, les revistes de les acadèmies a les quals pertanyia, col·laborà a la *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, societat a la qual va pertànyer fins que es dissolgué; al *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, societat de la qual també fou soci i membre de la Junta directiva un temps; a la *Revista de Bibliografía Catalana*, que s'inscriví en el procés renovador de la llengua i de la cultura catalanes; als *Estudis Universitaris Catalans*, i a l'*Anuari de la Societat Catalana d'Heràldica* i a la *Revista Jurídica de Catalunya*.

Des del 1902 publicà regularment a la *Revue Hispanique*, dirigida per un bon amic seu, Raymond Foulché-Delbosc; a la *Revue d'études juives*, dirigida per

4. Cf. el document fundacional, on consta el nom de Miret entre els membres inicials, a Albert BALCELLS i Enric PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. I, 1907-1942, Barcelona, IEC, 2002, col·l. «Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica», núm. 57, p. 340-343.

un altre amic, Moïse Schwab, un eminent hebraïsta francès, i a la prestigiosa revista *Le Moyen Age*. A Itàlia només col·laborà, en una ocasió, a l'*Archivio Storico Sardo*. Publicà, igualment, alguns articles al *Boletín de la Real Academia de la Historia*. Malgrat que Miret no desitjava publicar en diaris perquè eren publicacions massa efímeres, publicà alguns articles al diari *La Renaixensa* i a alguns setmanaris, com *Lo Geronès*, *Calendari Català*, *Renaixement*, o *Resurgiment*, de Buenos Aires, i a un setmanari local de Sant Hilari Sacalm, on devia estiuajar entre 1909 i 1914, almenys, anomenat *L'Estiuada: Periòdic Nacionalista*, que sortia durant l'estiu; igualment, publicà algun treball a la revista *Lectura Popular*, que sortia setmanalment.

Al llarg de la seva vida d'investigador, Miret no se centrà en un sol tema sinó que s'interessà per aspectes molt diversos de la societat medieval catalana des de l'època comtal fins als segles XIV i XV, i encara va fer alguna incursió en època posterior; abraçà, doncs, un arc cronològic amplíssim. En moltes ocasions foren, segurament, les troballes documentals les que el van esperonar cap a estudis determinats.

Ja he esmentat el seu interès per la història del comtat de Pallars. No publicà l'estudi que havia projectat, però n'edità molts que hi estaven relacionats⁵ i s'interessà també per altres contrades pirinenques: Castellbò i Andorra, Urgell i Àger, la Cerdanya.⁶ La recerca de Miret pel Pallars i l'Alt Urgell donà fruits molt importants per a la història del català, a causa de la troballa de documentació i de textos de l'antiga col·legiata d'Organyà, fundada pels senyors de Caboet a finals del segle X o començaments de l'XI i conservats a la rectoria d'Organyà. Entre els textos, Miret hi trobà, el 30 de setembre de 1904, un petit quadern de pergami de tres fulls doblegats per la meitat, que contenien les *Homilies d'Organyà*, que edità.⁷ També s'ocupà de treballs sobre onomàstica i toponímia antiga, sobre trobadors, sobre Ramon Llull, sobre els estudiants catalans a Bolonya, sobre manuscrits literaris o d'historiografia.⁸

Un altre dels temes predilectes de Miret i Sans fou el de l'expansió de diverses cases nobiliàries i comtals catalanes a Occitània. En presentà un panorama general en el seu discurs d'ingrés a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i aspectes concrets en treballs posteriors.⁹ Es va interessar també molt per la histò-

5. Vegeu les referències núm. 22, 35, 42, 74, 76 de la bibliografia final.

6. Vegeu les referències núm. 4, 13, 16, 20, 119 de la bibliografia final.

7. Vegeu les referències núm. 29, 44, 45, 82, 85, 95, 106 de la bibliografia final. Miret féu comprar les *Homilies* per la Junta Municipal de Museus, que el 1913 ja les havia donades a la Biblioteca de Catalunya: «Pro sermone plebeico» (referència núm. 85), p. 31.

8. Vegeu les referències núm. 89, 107; 53, 121; 66, 67, 99, 105; 100; 72, 75, 84; 2, 17, 64 de la bibliografia final.

9. Vegeu les referències núm. 6, 14, 18, 19, 23, 37 de la bibliografia final.

ria dels ordes del Temple i de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, als quals va dedicar una síntesi molt extensa, *Les cases de Templers i Hospitalers en Catalunya*, encara útil, i diversos treballs més breus;¹⁰ també s'ocupà de qüestions relacionades amb les conquestes a la frontera occidental —i la tensió que provocaren amb Aragó— i amb les conquestes a la frontera meridional.¹¹

També es manifestà aviat l'interès de Miret pels estudis sobre els jueus, als quals dedicà nombrosos treballs, alguns en col·laboració amb Moïse Schwab.¹² Miret estudià, igualment, alguns aspectes de les relacions amb els països musulmans. En un viatge a Tunis, i a precés de Rubió i Lluch, s'esforçà a localitzar la tomba d'Anselm Turmeda, escriptor i convers a l'Islam, que alguns autors havien identificat malament, i publicà una biografia d'aquest famós personatge. Miret dedicà, igualment, un treball a l'expedició de Pere el Gran a Barbaria i un altre a les relacions amb Tremissèn.¹³

És l'autor, igualment, d'estudis pioners sobre aspectes de la societat medieval, com ara els que sorgeixen de l'anàlisi dels processos judicials. A *Sempre han tingut béch les oques* en reuní una bona col·lecció, als quals dedicà comentaris molt breus. Aquesta obra tenia un objectiu ideològic: demostrar que els temps passats no foren millors, sinó que el present és millor que el passat; sostenia que, malgrat algunes reculades en l'ordre polític que de tant en tant hi ha hagut, la humanitat ha progressat sempre. Descartada la visió de l'edat mitjana com una reculada de la civilització, volia desmentir els que la veien com el temps preferit de Déu per a la destrucció del mal i de les idees de l'antiguitat. Miret afirmà que no era el segle d'or del cristianisme que alguns havien imaginat, ni l'època heroica que alguns romàntics enyoraven, sinó un període històric en què hi hagué misèries horribles, crueltats i vexacions insuportables, vassalls i esclaus explotats i maltractats. Creia que aquests fets no s'havien d'ocultar i per això trià exemples que illustressin la luxúria, la cobdícia, l'orgull i l'enveja a l'edat mitjana. Sense negar que, efectivament, a l'edat mitjana hi hagué totes les misèries i els abusos que Miret denunciava, cal dir també que, si cerquem en la documentació processal, totes les èpoques ens poden proporcionar exemples de conductes detestables. Uns anys després, Miret s'interessà pels processos fets contra animals, amb exemples a França, però que no pogué documentar aquí.¹⁴

Sense sortir de l'organització social a l'edat mitjana, cal destacar l'article sobre l'esclavitud a Catalunya, que és també un estudi pioner. Miret estava al corrent dels primers intents a altres països d'estudiar aquest segment oblidat de la so-

10. Vegeu les referències núm. 68, 5, 7, 8, 24 51, 73 de la bibliografia final.

11. Vegeu les referències núm. 71, 83, 116, 123 de la bibliografia final.

12. Vegeu les referències núm. 28, 36, 55, 77, 94, 110, 111 de la bibliografia final.

13. Vegeu les referències núm. 69, 70, 88, 98 de la bibliografia final.

14. Vegeu les referències núm. 32, 97, 122 de la bibliografia final.

cietat medieval, que va tenir un paper molt important a l'àrea mediterrània, especialment a les ciutats del litoral.¹⁵ Un altre estudi pioner fou el que dedicà a les represàlies i al dret de marca a l'edat mitjana, que obeïa, deia, al «desig d'obtenir la restauració del dret vulnerat, l'aspiració de reprendre els béns perduts o l'equivalència del que fou robat o destruït» i, naturalment, al desig de venjança; el principi de la solidaritat entre l'agressor i els convilatans o connacionals permetia exercir aquest dret de restauració dels béns perduts contra un cercle ampli de persones.¹⁶

Miret dedicà alguns articles a l'estudi de determinades famílies nobiliàries catalanes, malgrat que detestava la mania nobiliària dels seus contemporanis, en un moment en què, segons el seu parer, la noblesa ja no tenia sentit. Volgué demostrar també la manca de fiabilitat dels estudis genealògics dels segles XVII i XVIII a través del cas de la família Erill.¹⁷

Fou un dels primers a examinar la documentació de la Generalitat, que li serví per a publicar diversos articles. Probablement, l'impuls per a revisar aquesta documentació fou la necessitat d'elaborar informes sobre el Palau de la Generalitat, on l'Institut estigué instal·lat en els primers temps. Estudià, amb Puig i Cadafalch, la construcció del Palau de la Generalitat en un llarg article, i dedicà altres treballs a la celebració amb torneigs de la diada de Sant Jordi i a una ambaixada de la Generalitat a la cort de Madrid, concretament a les gratificacions que calia repartir.¹⁸

Dedicà també quatre estudis a les relacions catalanes amb Sardènia, abans i després de la conquesta en temps de Jaume II. En un d'aquests estudis, identificà la família vescomtal catalana de Bas, establerta a Sardènia en el segle XII, com la que donà origen a la família dels jutges d'Arborea.¹⁹ També publicà articles sobre aspectes de les relacions amb França, un d'emmarcat en el segle XII i els altres en el XIV, en temps de Jaume II, d'Alfons el Benigne i de Pere el Cerimoniós.²⁰

Cal mencionar, encara, els estudis dedicats a diferents reis, a Jaume II i al seu forassenyat primogènit; a Jaume I i a Martí l'Humà, en aquests darrers casos especialment pels centenaris, el setè del naixement del primer i el cinquè de la mort del segon, i a Alfons el Magnànim, a qui dedicà un article sobre el trasllat de les seves despulles.²¹

15. Vegeu la referència núm. 114 de la bibliografia final.

16. Vegeu la referència núm. 124 de la bibliografia final.

17. Vegeu les referències núm. 50, 117 i també núm. 52, 86 i 93 de la bibliografia final.

18. Informes fets per Miret sobre els palaus Major i de la Generalitat i sobre arxius i biblioteques. Vegeu les referències núm. 47, 48, 57, 58, 87 de la bibliografia final, i per als estudis relacionats amb la Generalitat, les referències núm. 59, 79, 102.

19. Vegeu les referències núm. 15, 38, 40, 49 de la bibliografia final.

20. Vegeu les referències núm. 25, 30, 41, 80, 90, 96, 103, 115 de la bibliografia final.

21. Vegeu les referències núm. 81, 125; 21, 39, 43, 56, 60, 61, 63, 78, 122; 3 de la bibliografia final.

ELS ITINERARIS DE REIS

Cal fer una menció a part als itineraris dins dels estudis dedicats als reis. Miret fou l'introduïdor de la confecció d'itineraris reials, una mena de treballs que ja s'havien emprats a França per a diferents reis. Atesa la mobilitat dels monarques medievals, els itineraris han estat útils per a precisar fets històrics obscurs, saber si alguns documents eren autèntics o no, datar documents sense data, etc. Va publicar el d'Alfons I de Catalunya, II d'Aragó; el de Pere I de Catalunya, II d'Aragó; el del rei Alfons III de Catalunya, IV d'Aragó, que conquerí Sardenya, i, finalment, *l'Itinerari de Jaume I «El Conqueridor»*.²² També cal incloure dins d'aquest àmbit d'estudis una conferència titulada «Viatges de l'infant en Pere, fill de Jaume I, en els anys 1268 y 1269».²³ Hi seguí l'itinerari de l'infant Pere durant dos anys, en què viatjà fins a Perpinyà al nord, fins a València cap al sud i fins a Toledo i Sigüenza a l'oest per visitar els seus germans l'arquebisbe de Toledo, Sanç, i Violant, reina de Castella. El treball no té notes, però intercala molts fragments dels llibres de despeses quotidianes de l'infant i de la seva esposa, que més endavant aprofitaria també Ferran Soldevila.

Miret aprofitava els itineraris per a comentar els documents utilitzats. Solia posar al marge del text l'any i el lloc on era el rei, mentre que indicava la peça justificativa en nota, però sense publicar-la. Són obres imprescindibles encara ara.

El més monumental d'aquests itineraris fou el de Jaume I, al qual dedicà, sens dubte, molt de temps de recerca, ja que la documentació és força abundosa en aquesta època. Fou editat per l'Institut d'Estudis Catalans el 1918 i, per tant, fou un dels darrers treballs que pogué veure publicats. L'edició es féu en el català normatiu aprovat poc abans per l'Institut. Malgrat que Miret no era partidari de la reforma ortogràfica portada a terme per l'Institut, acatà la decisió de la majoria dins de l'Institut bé que, fora de l'Institut, continuà usant la prenormativa sense abdicar de les seves conviccions.

Miret aprofità la publicació d'aquest llibre per a reivindicar la utilitat dels itineraris i la justificació de l'elecció del protagonista. A l'«Advertència» inicial, diu que haver concedit tanta importància a Jaume I no és contrari als corrents moderns. «La moderna historiografia», afegeix, «no permet limitar la història a la simple narració dels fets; cal explicar, entre la complexitat dels esdeveniments socials, les idees i concepcions revelades i expressades per aquests i estudiar, simultàniament amb l'acció de l'Estat, els factors individuals i l'actuació dels grans factors inconscients o col·lectius.» Però, segons el seu parer, no calia exagerar i empobrir la narració, falsejant-la amb una constatació nuvolosa i freda de l'obra col·lectiva i anònima de la humanitat. Li semblava que calia destacar la figura de

22. Vegeu les referències núm. 26, 34, 54, 120 de la bibliografia final.

23. Vegeu la referència núm. 46 de la bibliografia final.

Jaume I com un heroi, l'agent transformador de la nació catalana. A més, comentava que l'itinerari és molt important per a comprovar la crònica del rei. També discutí algunes afirmacions de Giménez Soler, que havia dit que els itineraris servien als autors d'histories locals per a dir que el rei havia passat pel seu poble, cosa que a Miret no li semblava que fos res de mal. Tampoc no estava d'acord amb l'afirmació que escriure un itinerari fos una altra manera d'escriure la història d'un regnat, sinó que era la construcció d'una pauta al servei dels historiadors, que els donava l'exacte ordre cronològic dels esdeveniments coneguts i facilitava la col·locació dels desconeguts.

Amb vista a la celebració del vuitè centenari del naixement de Jaume I, que se celebrarà l'any 2008, la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans ha considerat convenient reeditar aquest *Itinerari*, obra d'un dels seus membres fundadors, amb la seguretat que encara farà servei a molts medievalistes.

BIBLIOGRAFIA DE JOAQUIM MIRET I SANS

1. «Copias de documentos catalanes antiguos en la Biblioteca Nacional de París», *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, vol. I (1896-1898), p. 181-192.
2. «Los manuscritos del Padre Joaquín Traggia en la Real Academia de la Historia», *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, vol. I (1896-1898), p. 365-376.
3. «La traslación de los restos de D. Alfonso V al Monasterio de Poblet», *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, vol. I (1896-1898), p. 653-662.
4. «L'allegat de la Comtessa de Foix pera la successió a la Corona d'Aragó», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. VII (1897), p. 305-310.
5. «Lo castell de Montbrió», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. IX (1898), p. 41-50.
6. «Relaciones entre los monasterios de Camprodón y Moissac. Noticia histórica», *L'Avenç*, 1898, 91 p.
7. «Cartoral dels Templers de les Comandes de Gardeny y Barbens», *L'Avenç*, 1899, 35 p.
8. «Noticia històrica del Monestir d'Alguayre de la orde sagrada y militar del Hospital de Sant Joan de Jerusalem», *L'Avenç*, 1899, 64 p.
9. «La Marca d'Espanya», *La Renaixensa* (29 gener 1899).
10. «L'esperit català en la Gàl·lia meridional», *La Renaixensa* (8 febrer 1899).
11. «Contestació», *La Renaixensa* (16 febrer 1899).
12. «La batalla de Muret», *La Renaixensa* (10 març 1899).
13. *Investigación histórica sobre el vizcondado de Castellbó: Con datos inéditos de los condes de Urgell y los vizcondes de Ager*, Barcelona, J. Puigventós, 1900, 388 p.
14. *Discurso leído en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, en la recepción pública de D. Joaquín Miret y Sans. El día 3 de junio de 1900 [La expansión y dominación catalana en los pueblos de la Galia meridional]*, Barcelona, Hijos de Jaime Jepús, 1900, 91 p.

15. *Los vescomtes de Bas en la illa de Sardenya: Estudi històric sobre los Jutges d'Arborea de raça catalana*, Barcelona, J. Puigventós, 1901, 144 p.
16. «Los vescomtes de Cerdanya, Conflent y Bergadà», *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VIII (1901), p. 115-175.
17. «L'«Historia d'Urgel» del canonge Casanovas», *Revista de Bibliografia Catalana*, vol. I (1901), p. 7-11.
18. «El testamento de la vizcondesa Ermengarda de Narbona», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. I (1901-1902), p. 41-46.
19. «La Casa de Montcada en el vizcondado de Bearn», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. I (1901-1902), p. 49-55, 130-142, 186-199, 230-245, 280-302.
20. «Documentos inéditos del condado de Besalú», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. I (1901-1902), p. 339-345.
21. «La cabeza del rey Jaime I de Aragón», *Revue Hispanique*, vol. IX (1902), p. 216-219.
22. «La princesa griega Lascaris, condesa de Pallars en Cataluña», *Revue Hispanique*, vol. X (1903), p. 455-470.
23. «La Casa condal de Urgell en Provenza», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. II (1903-1904), p. 32-50.
24. «El castillo de Ametlla de la Segarra», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. II (1903-1904), p. 105-115.
25. «Ramón de Melany, embajador de Alfonso IV en la corte de Francia», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. II (1903-1904), p. 192-202.
26. «Itinerario del rey Alfonso I de Cataluña, II en Aragón», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. II (1903-1904), p. 257-278, 389-423, 437-474.
27. *La política oriental de Alfonso V de Aragón: Exposición del libro de Francesco Cerone*, Barcelona, Casa Provincial de Caridad, 1904, 47 p.
28. «La carta de franquicias otorgada por el Conde de Barcelona a los judíos de Tortosa», a *Estudios de erudición oriental: Homenaje a D. Francisco Codera en su jubilación del profesorado*, Saragossa, 1904, p. 199-205.
29. «El més antic text literari escrit en català. Precedit per una collecció de documents dels segles XIè, XIIè i XIIIè», *Revista de Bibliografia Catalana*, vol. IV (1904 [1907]), p. 5-47. Seguit per «Apèndix al manuscrit d'homilies de l'iglesia d'Organyá», *Revista de Bibliografia Catalana*, vol. IV (1904 [1907]), p. 49-54.
30. «Négociations de Pierre IV d'Aragon avec la Cour de France (1366-1367)», *Revue Hispanique*, vol. XIII (1905), p. 76-135.
31. «Un document històric del infant en Jaume, primogènit del rey en Jaume II», *Calendari Català* (1905).
32. *Sempre han tingut béch les oques: Apuntacions per la història de les costumes privades*, primera sèrie, Barcelona, F. Badia, 1905, 81 p.; segona sèrie, Barcelona, F. Badia, 1906, 145 p.; reimpressió, Barcelona, Alta Fulla, 2000, coll. «Alta Fulla Reprints».
33. «Persistència de la invasió castellana», *La Veu de Catalunya* (8 agost 1905).
34. «Itinerario del rey Pedro I de Cataluña, II en Aragón», *Boletín de la Real Academia*

- de Buenas Letras de Barcelona*, vol. III (1905-1906), p. 79-87, 151-160, 238-249, 265-284, 365-387, 435-450, 497-519; vol. IV (1907-1908), p. 15-36, 91-114.
35. «Tres princesas griegas en la corte de Jaime II de Aragón», *Revue Hispanique*, vol. XV (1906), p. 668-720.
 36. «Le massacre des juifs de Montclus en 1320. Épisode de l'entrée des pasteureaux dans l'Aragon», *Revue des Études Juives*, vol. LIII (1907), extret de 12 p.
 37. «Nota de geografia històrica», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1907: [Any I]*, Barcelona, IEC, 1907, p. 189-194.
 38. «Temptativa d'evasió den Brancaléó D'Oria del castell de Càller», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. IV (1907-1908), p. 129-137.
 39. «Don Jaime y la unitat catalana», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. IV (1907-1908), p. 267-271.
 40. «Saqueig de Sasser en 1329», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. IV (1907-1908), p. 429-447.
 41. «Negociacions diplomàtiques d'Alfons III de Catalunya-Aragó ab el rey de França per la croada contra Granada (1328-1332)», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1908: [Any II]*, Barcelona, IEC, 1908, p. 265-336.
 42. «Nuevos documentos de las tres princesas griegas», *Revue Hispanique*, vol. XIX (1908), p. 112-134.
 43. «Una embaixada del rey d'Armenia a Jaume I», *Lo Geronès* (febrer 1908).
 44. «Patrius sermo. Documents en català vulgar del temps del rey en Jaume I», a *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana* (Barcelona, octubre de 1906), vol. I, Barcelona, 1908, p. 522-529.
 45. «Documents en langue catalane (Haute vallée du Sègre, XIe-XIIe siècles)», *Revue Hispanique*, vol. XIX (1908), extret de 18 p.
 46. «Viatges de l'infant en Pere, fill de Jaume I, en els anys 1268 y 1269», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. XVIII (1908), p. 171-185, 203-212.
 47. En col·laboració amb Guillem M. de Brocà i Pere Coromines, «Informe respecte la propietat del Palau Major y instal·lació de la Batllia del Reial Patrimoni», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1908: [Any II]*, Barcelona, IEC, 1908, p. 32-35.
 48. «Informe respecte'ls llibres d'obres y edificacions de la Generalitat de Catalunya», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1908: [Any II]*, Barcelona, IEC, 1908, p. 37-39.
 49. «Notes històriques de Sardenya anteriors a la dominació catalana», *Archivio Storico Sardo*, vol. V (1909), p. 3-19.
 50. *La manía nobiliaria: Honesta aplicació d'una novela del Sacchetti*, Barcelona, F. Badia, 1909, 22 p.
 51. «Els cavallers de Malta en la guerra de separació de Catalunya (1640-1650)», *Estudis Universitaris Catalans*, vol. III (1909), p. 1-20.
 52. «La iglesia y familia de Mansolí», *L'Estiuada* (Sant Hilari Sacalm) (setembre 1909).
 53. «Notes biogràfiques d'en Pere Salvatge y Fr. Romeu Sa Bruguera ab mostres de la Bi-

- blia catalana rimada de la XIII^a centuria», a *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó dedicat al rey en Jaume I y a la seva època*, vol. I, Barcelona, 1909 [1910], p. 147-171; «Adició a la memoria: Notes biogràfiques d'en Pere Salvatge y Fray Romeu Sa Bruquera», a *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó dedicat al rey en Jaume I y a la seva època*, vol. II, Barcelona, 1913, p. 1169-1170.
54. «Itinerario del rey Alfonso III de Cataluña, IV en Aragón, el conquistador de Cerdeña», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. V (1909-1910), p. 3-15, 57-71, 114-123.
 55. «Les médecins juifs de Pierre, roi d'Aragon», *Revue des Études Juives*, vol. LVII (1909), p. 268-278.
 56. «Venda de llibres del rey Martí en 1421», *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica de Barcelona*, vol. 6 (1909-1913), p. 199-201.
 57. En col·laboració amb J. Massó Torrents, «Informe que l'Institut d'Estudis Catalans va traslladar al Excelentíssim Senyor President de la Diputació de Barcelona, sobre l'estat d'alguns arxius de Catalunya y la conveniència de la seva millor instal·lació», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1909-1910: Any III*, Barcelona, IEC, 1911, p. 25-34. També a la col·lecció «Memòries i Documents dels Treballs Fets per l'Institut d'Estudis Catalans», núm. 4.
 58. En col·laboració amb J. Puig y Cadafalch, «Dictamen presentat a l'Institut d'Estudis Catalans per els Srs. D. J. Puig y Cadafalch y D. J. Miret y Sans sobre les obres que's deuen fer a l'antich Palau de la Generalitat, per donar llum y ventilació a la seva planta baixa», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1909-1910: Any III*, Barcelona, IEC, 1911, p. 34-36.
 59. En col·laboració amb J. Puig y Cadafalch, «El Palau de la Diputació General de Catalunya», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1909-1910: Any III*, Barcelona, IEC, 1911, p. 385-480.
 60. «Llibres y joyes del rey Martí no inventariats en 1410 per la reyna Margarida», *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica de Barcelona*, vol. 6 (1910-1913), p. 215-228.
 61. «Nota al inventari de llibres del rey Martí», *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica de Barcelona*, vol. 6 (1909-1913), p. 339.
 62. «Tapicerías del siglo XVI° ab episodis del captiveri den Galceràn de Pinós, en l'any 1147», *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica de Barcelona*, vol. 6 (1909-1913), p. 336-338.
 63. «La mort del rey Martí», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. V (1909-1910), p. 281-287.
 64. «Les "Memorias cronológicas de los condes de Urgel" per don Jaume Villanueva», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. V (1909-1910), p. 415-427.
 65. «La Bula de indulgencias impresa en catalán en 1483», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. V (1909-1910), p. 480-484.
 66. «La vila nova de Barcelona y la familia d'en Ramón Lull en la XIII centuria», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. V (1909-1910), p. 525-535.

67. «Notes per la biografia del trobador Guerau de Cabrera», *Estudis Universitaris Catalans*, vol. IV (1910), p. 299-331.
68. *Les cases de Templers i Hospitalers en Catalunya: Aplech de noves y documents històrics*, Barcelona, Casa de Caritat, 1910-1913, 619 p.
69. «Una visita a la tomba del escriptor català fra Anselm Turmeda en la ciutat de Tunis», *Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. XX (1910), p. 1-16, 33-41.
70. «Vida de fray Anselmo Turmeda», *Revue Hispanique*, vol. XXIV (1911), extret de 38 p.
71. «Documentos inéditos de antiguos reyes de Aragón», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VI (1911-1912), p. 48-56.
72. «Sermonari català de Marsella», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VI (1911-1912), p. 57-59, 142-150, 276-277.
73. «Inventari de les cases del Temple de la Corona d'Aragó en 1289», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VI (1911-1912), p. 61-75.
74. «La fundació del monastir de Mur», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VI (1911-1912), p. 112-123.
75. «Dos provençals admiradors del còdich barceloní de "les bones costumes de la mar"», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VI (1911-1912), p. 174-184.
76. «Nota a la fundació del monastir de Mur», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VI (1911-1912), p. 221-223.
77. «El procés de les hòsties contra'ls jueus d'Osca en 1377», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1911-1912: Any IV*, Barcelona, IEC, 1913, p. 59-80.
78. «El darrer rei de la casa de Barcelona», *Homenatge a la memòria del rei Martí (Vè centenari de la seva mort)*, cicle de conferències al Centre Excursionista de Catalunya, 1910, Barcelona, Centre Excursionista de Catalunya, 1912, p. 1-17.
79. «Els torneigs de la confraria de Sant Jordi a Barcelona», *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica de Barcelona*, vol. 6 (1909-1913), p. 471-484.
80. «Le roi Louis VII et le comte de Barcelone à Jaca en 1115», *Le Moyen Age*, vol. XVI (1912), p. 289-300.
81. «Rectitut de Jaume II», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VI (1911-1912), p. 260-267.
82. «Aplech de documents dels segles XIe y XIIe per a l'estudi de la llengua catalana», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VI (1911-1912), p. 348-357, 381-395.
83. «Alfonso el Batallador en Fraga, en 1122», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VI (1911-1912), p. 540-547.
84. «El sermó de sant Nicolau», *Revue Hispanique*, vol. XXVIII (1913), extret de 10 p.
85. «Pro sermone plebeico», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VII (1913-1914), p. 29-41, 101-115, 163-185, 229-251, 275-280.
86. «Petita adició a la historia de Sant Hilari Sacalm», *L'Estiuada* (Sant Hilari Sacalm), núm. 68 (agost 1913), p. 1; núm. 69 (agost 1913), p. 2-3; núm. 71 (agost 1913), p. 2.
87. En col·laboració amb Antoni Rubió i Lluch, «Memoria presentada per l'Institut d'Estu-

- dis Catalans a l'Excel·lentíssima Diputació de Barcelona, sobre la conservació i catalogació d'arxius i biblioteques d'interès històric», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1913-1914: Any V*, Barcelona, IEC, 1915, p. XXII-XXVII. També a la col·lecció «Memòries i Documents dels Treballs Fets per l'Institut d'Estudis Catalans», núm. 9, 15 p.
88. «Notes sobre la expedició del rey Pere lo Gran a Berbería», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VII (1913-1914), p. 354-360.
 89. «Los noms personals y geogràfichs de la encontrada de Terrasa en los siglos X^e y XIe», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VII (1913-1914), p. 385-407, 485-509.
 90. «Lettres closes de Louis I d'Anjou, roi de Sicile, à Pierre, roi d'Aragon», *Le Moyen Age*, vol. XVIII (1914), p. 295-302.
 91. «Els compendis d'història de Catalunya», *Renaixement*, vol. V, núm. 78 (1914), p. 226-227.
 92. «Averans estrangers», *Renaixement*, vol. V, núm. 107 (1914).
 93. «Els Sarrieres, senyors de Solterra y Sant Hilari», *L'Estiuada* (Sant Hilari Sacalm), núm. 77 (agost 1914), p. 1; núm. 78 (agost 1914), p. 1-2; núm. 79 (agost 1914), p. 1-2.
 94. En col·laboració amb Moïse Schwab, «Documents sur les juifs catalans aux XIe, XIIe et XIIIe siècles», *Revue des Études Juives*, vol. LXVIII (1914), p. 48-83, 174-197.
 95. *Antics documents de llengua catalana i reimpressió de les Homilies d'Organyà*, Barcelona, Casa de Caritat, 1915, 47 p., 14 làm.
 96. «El vescomte de Cardona devant del rei de França en 1309», *Revue Hispanique*, vol. XXXIV (1915), p. 293-299.
 97. *Criminals de quatre potes: Notes còmiques d'història jurídica*, Barcelona, Casa de Caritat, 1915.
 98. «Un missatge de Yarmorasen rey de Tremecen a Jaume Ier», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VIII (1915-1916), p. 48-51.
 99. «Noves biogràfiques d'en Ramón Lull», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VIII (1915-1916), p. 101-106.
 100. «Escolars catalans al estudi de Bolònia en la XIII^a centuria», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VIII (1915-1916), p. 137-155.
 101. «Insuperable antiguitat de Madrid», *Renaixement*, vol. VI, núm. 249 (1915), p. 491-493.
 102. «Així untaven les rodes a Madrid en temps de Felip II», *Renaixement*, vol. VI, núm. 256 (1915), p. 600-602.
 103. «Lettres closes des derniers capétiens directs», *Le Moyen Age*, vol. XIX (1915), p. 35-57.
 104. En col·laboració amb Moïse Schwab, «Le plus ancien document à present connu des juifs catalans», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VIII (1915-1916), p. 229-233.
 105. «Lo primitiu nom de família d'En Ramón Lull», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VIII (1915-1916), p. 305-307.
 106. «Documents per l'història de la llengua catalana», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VIII (1915-1916), p. 372-385.

107. «Los noms personals y geogràfichs de la encontrada d'Organyà en los segles X^e y XIe», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VIII (1915-1916), p. 414-444, 522-546.
108. «El libre de Daniel de la Biblia catalana rimada de Sevilla», *Revue Hispanique*, vol. XXXVI (1916), extret de 63 p.
109. «L'Institut d'Estudis Meridionals a Tolosa i la llengua catalana», *Renaixement*, vol. VII, núm. 281 (1916), p. 285-287.
110. En col·laboració amb Moïse Schwab, «Nouveaux documents des juifs barcelonnais au XIIe siècle», *Boletín de la Real Academia de la Historia*, vol. LXVIII (1916), p. 563-578.
111. En col·laboració amb Moïse Schwab, «Documents des juifs barcelonnais au XIe siècle», *Boletín de la Real Academia de la Historia*, vol. LXIX (1916), p. 569-583.
112. «Dos siglos de vida académica», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. IX (1917-1920), p. 10-32, 92-116, 168-193, 249-285, 305-358.
113. «La Grecia catalana y su historiador, el profesor Rubió y Lluch», *Revue Hispanique*, vol. XL (1917), p. 264-272.
114. «La esclavitud en Cataluña en los últimos tiempos de la Edad Media», *Revue Hispanique*, vol. XLI (1917), p. 1-109.
115. «Lettres closes des premiers Valois», *Le Moyen Age*, vol. XX (1917), extret de 38 p.
116. «Los ciudatans de Barcelona en 1148», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. IX (1917-1920), p. 137-140.
117. «La casa senyorial d'Erill», *Anuari de la Societat Catalana d'Heràldica*, vol. I (1917), p. 131-195.
118. «El catalanisme i la història de Catalunya», *Resurgiment*, vol. II, núm. 14 (1917), p. 1.
119. *Noves y documents inèdits sobre la família senyorial de Caboet y la qüestió d'Andorra*, Barcelona, Casa de Caritat, 1918, 99 p.
120. *Itinerari de Jaume I «El Conqueridor»*, Barcelona, IEC, 1918, 629 p.
121. «Enquesta sobre el trovador Vilarnau, amb algunes noves de Guillem de Bergadà, Ramon de Miraval i Guillem de Mur», *Revue Hispanique*, vol. XLVI (1919), treball pòstum, extret de 28 p.
122. «Estudis històrics catalans», *Lectura Popular: Biblioteca d'Autors Catalans*, vol. XVIII, núm. 305, p. 201-224.
123. «La família de Ramon Bordet, lo restaurador de Tarragona», a *II Congreso de Historia de la Corona de Aragón (Dedicado al siglo XII): Actas y memorias*, Osca, 1920, p. 53-74, treball pòstum.
124. «Les represàlies a Catalunya durant l'edat mitjana», *Revista Jurídica de Catalunya*, vol. XXXI (1925), p. 289-304, 385-417, treball pòstum.
125. *El forassenyat primogènit de Jaume II*, Barcelona, IEC, 1957, col·l. «Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica», núm. XVIII, 51 p., treball pòstum.